

## ВІДДАНІСТЬ УКРАЇНИ: ТРУДИ Й ДНІ МАРІЯНА КОЦЯ

Визначний просвітитель, видавець, меценат, громадський діяч — Маріян Павло Коць народився 29 червня 1922 року в м. Львові. Восени 1939 р. тоді гімназист-книжник зважився на відчайдушно-рішучий крок. Охоплений жахом від побаченого на вулиці окупованого радянськими військами Львова (спроба згвалтування жінки офіцером), він вирішив тікати з міста й з допомогою провідника перейшов радянсько-польський кордон. На польській стороні хлопець зустрів чи не половину своїх однокласників.

Хоч М. Коцю було заледве сімнадцять, він став учителем, директором української школи на Підляшші, мав уроки з різних дисциплін, бо вчителів не вистачало. На новому місці із здивуванням відкрив, що багато з людей не знали навіть своєї національності, знали лише, що вони православні. «Але вже після другої чи третьої лекції дітям я зумів їм передати національну свідомість, яка, я вважаю, мусить бути притаманною кожній нормальній людині. І як же я радів, коли ввечері, йдучи по селу, чув, як дітлахи навчають своїх батьків і дідів співати рідних пісень...», — розповідав він М. Слабошпицькому.

В охопленій війною Європі, володіючи англійською, німецькою та польською мовами, хлопець був залучений на роботу до Головної квартири американської зони. В 1945–1947 рр. завідував Бюро статистики й оперативних рапортів Адміністрації допомоги і відбудови Об'єднаних Націй (ЮНРРА), у 1947–1948 рр. працював у Міжнародній організації в справах біженців (МОБ).

Емігрувавши в США 1952 р., проживав у Нью-Йорку та поблизу міста. Працював напочатку фабричним бухгалтером, з тим, ставши фінансистом, очолював кооператив «Самопоміч» у Джерсі-Сіті, був віце-президентом «Центрального українського кооперативу Америки». Паралельно з фінансовою кар'єрою розгортав просвітницьку діяльність як голова Фондації української академії наук, екзильний директор Інституту східноєвропейських досліджень імені В. Липинського, співзасновник Українського соціологічного інституту (США).

М. Коць — редактор низки періодичних видань у США: «Наша громада», «XXI століття», «Голос діаспори», добродій і член організації «Друзі Харкова» та ін.

Багато зробив М. Коць як видавець. «Я був зацікавлений у виданні книжок в Америці не лише через те, що відчував потребу, як зрештою, й

кожна нормальна людина, працювати й заробляти собі на життя в комфортних умовах, їздити, подорожувати (хоча для мене, як з'ясувалося, це не головне). Важливішим для мене — і нехай це не видається вам гучними словами — завжди було (і досі!) зробити в цьому житті щось особливе, потрібне для людей, значне...», — згадував він.

Прагнучи до втілення в життя ідеї піднесення національної культури, М. Коць зініціював і став благочинним видавцем творів літератури й мистецтва зокрема праці: «Українські народні мелодії» (Т. 2–6, Торонто — Нью-Йорк, 1967–1971) Зіновія Лиська. Сьомий том того ж видання (Торонто — Нью-Йорк, 1981) був видрукуваний вже в його власній — першій офсетній українській друкарні на сході Америки. Він видав книгу Олександера Кошиця «Релігійні твори. За ред. З. Лиська» (Нью-Йорк, 1970)». За його підтримки побачила світ книга З. Лиська «Піонери музичного мистецтва в Галичині» (Львів — Нью-Йорк, 1994), Петра Одарченка «Леся Українка: розвідки різних років» (Київ, 1994), підручник для вищих музичних закладів Лідії Корній «Історія української музики» (У 3-х ч. Ч.1–2, Київ — Харків — Нью-Йорк, 1996–1998), Марії Зобенко «Українське небо Олесея Гончара: Есеї, студії, полеміка» (Львів, 2003), О. Федорука «Пластика Петра Капшученка» (Київ — Нью-Йорк, 2004) та багато інших.

М. Коць фінансував видавничу справу у Львові, Харкові (журнал «Березілля»), Києві (підручники «Українська музична енциклопедія»). Іванна та Маріян Коці стали фундаторами міжнародного конкурсу «Київ-Музик Фест». Перший конкурс відбувся 1992 р. Метою та умовою його проведення було те, що участь у змаганні могли брати лише твори на українську тематику. Подружжя Коців сплачувало переможцям свої іменні премії. Доброчинець М. Коць був обраний почесним членом Спілки композиторів України, почесним громадянином м. Дубно.

Упродовж років Маріян та Іванна Коці допомагали «Українській газеті», «Кур'єру Кривбасу», журналу «Борисфен» та ін.

М. Коць фінансував видання значної кількості книг наукового і науково-популярного плану з історії України. Наводимо лише деякі з них: «Конституційні акти України 1917–1920» (Київ, 1992); Мацьків Теодор. «Англійський текст Зборівського договору з 1649 року та інші вибрані статті» (Нью-Йорк — Львів — Київ — Мюнхен, 1993); «Наше минуле» (Київ, 1993); Марочко В.І. «Українська селянська кооперація. Історико-теоретичний аспект (1861–1929)» (Київ, 1995); «Марра Мунді: Збірник наукових праць на пошану Ярослава Дашкевича з нагоди його 70-річчя» (Львів — Київ — Нью-Йорк, 1996); «Листи Михайла Грушевського до Кирила Студинського (1894–1932)» (Львів — Нью-Йорк, 1998); Висоцький С.О. «Київська писемна школа X–XII ст.» (Львів — Київ — Нью-Йорк, 1998);

«Мирні переговори між Українською державою та РСФРР 1918 р.: Протоколи і стеногр. пленар. засідань: Зб. док. і матеріалів» (Київ — Нью-Йорк — Філадельфія, 1999); Слабошпицький Михайло. «Українські меценати: Нариси з історії української культури» (Київ, 2001, 2006) тощо.

Велику увагу приділяв М. Коць виданню книг з історії національної трагедії українського народу — голоду-геноциду 1932–1933 рр. Фундатор Асоціації дослідників голодоморів в Україні [АДГУ] Володимир Маняк у зверненні «Поновімо справедливість» спогадував: «Кілька років тому, коли ми з дружиною Лідією Коваленко почали роботу над Книгою–Меморіалом «33-й: Голод» і десятком рядків повідомили про це зі сторінок «ЛУ» [«Літературної України». — О.В.], у нашій стократно зрослій щоденній пошті трапився конверт із закордонним штампелем. Незнайомий нам добродій зі Сполучених Штатів Америки запитував, чи не придадуться, бува, до нашої сумної книги знімки, зроблені того страшного 33-го року іноземними спостерігачами. Невдовзі ми одержали й пакет зі знімками, від погляду на які терпло серце. Сьогодні кожен, хто розгортає чорну і важку Книгу–Меморіал, бачить ці фотодокументи разуючої викривальної сили.

Серед ініціатив подружжя Коців — оголошення творчого конкурсу на проект пам'ятника жертвам голодомору 1932–1933 рр. в Україні. ...Наведу гіркий рядок з листа пана Маріяна: «Період більшовизму досі не простудійований, його жертви необчислені, страждання призабуваються...».

В жовтні 1998 року М. Коць розповідав в інтерв'ю головному редактору газети «Самостійна Україна»: «... Я народився у Львові. Наша родина голоду не переживала. Вперше я довідався про це від одного українця, який утік від більшовицького режиму. Але в пам'яті якось не затрималося [...] Вже в еміграції довідався, що над темою українських голодоморів працює в Америці комісія на чолі з професором–істориком [Джеймсом Мейсом. — О.В.]. Але я не мав ніякого відношення до того. Я вважав, що це є один із таких виняткових в нашій історії моментів, який не можна забувати, аби наступні покоління знали про це і розуміли. А для цього тільки треба знати про причини голодоморів. В сьогоднішніх умовах над темою відверто працювати не можна, і вона виглядає трошки завуальовано. Старше покоління відходить, тому матеріали треба збирати якнайшвидше. Коли я познайомився з подружжям Маняків, передав їм деякі із своїх матеріалів і фотографій. Багато з них поміщені в книзі «Голод 1932–1933 рр. в Україні».

[...] Тема голодоморів мене настільки вразила, що я вже не міг залишатися осторонь роботи Асоціації. Дивує мене, що Асоціація не має ніякої підтримки від властей імущих, що вони не усвідомлюють не тільки злочин, а й той факт, який мав би цілком змінити наше мислення і зробити його всенародним, а не тільки груповим чи вузькопартійним.

Тут брак політичного мислення. Вона вважає, що замовчуючи голодомор, вона гладить по шерсті сатану, який спричинив голод. Але це не виправдання. Адже нація, яка хоче бути гідною нацією, а не тільки народом, бо народ може згинуть, а нація виживає, мусить викривати злочини, заподіяні їй народу. Ми мусимо жити, а якщо ми не усвідомлюємо навіть такого факту як голодомор, ми самоліквідуємося. Нас якраз до того спрямовують.

Покладати надію на те, що в еміграції буде продовження українства, не варто. Тим більше, третє покоління частково самоліквідується. Тому це треба робити тут, в Україні. Крім того, і в Україні, і в еміграції є особи, які нині покладають напрям світової політики, а самі в недалекому минулому були планувальниками голодоморів. Звичайно, вони не зацікавлені в тому, аби ця проблема висвітлювалася.

Подивимося на Німеччину. Скільки німці вже повернули за той Голокост, який вони зробили з євреями. А в Україні ніхто і думати не сміє про якесь відшкодування.

[...] Працювати над цим навіть у нашій Асоціації дуже тяжко, але не робити цього — це непростий гріх перед народом і нацією», — підкреслив М. Коць.

М. Коць — один із засновників Асоціації дослідників голодоморів в Україні. На установчому з'їзді (в червні 1992 р.) його обрано членом Ради Асоціації, представником Ради в діаспорі (США).

Палкий патріот України — М. Коць впродовж десятиліть вів активну діяльність за визнання на світовому рівні голодомору 1933 р. геноцидом українського народу, звертаючись до президентів, церковних очільників різних країн. Лідія Коваленко–Маняк — Голова Асоціації дослідників голодоморів в Україні, в інтерв'ю кореспонденту журналу «Сучасність» 1993 р. зазначала: «Ми маємо тісні зв'язки з багатьма ентузіастами в діаспорі. Насамперед хочу назвати видавця із Сполучених Штатів Маріяна Коця, справжнього подвижника, який 1983 року організував у своїх краях таке вшанування пам'яті жертв українського голодомору, що тамтешні люди досі пам'ятають. Він звертався нещодавно з цього приводу до президентів Буша (старшого) та Кравчука». В листі до Папи Римського Івана Павла II-го М. Коць писав: «Цього року сповняється п'ятдесятиліття від несусвітнього виморення голодом семи мільйонів українців. Злочин, перед яким бліднуть найбільші злочинці, а найбільш відомі світові, у порівнянні, виглядають актами півгуманності. Бо, чи ж можна придумати більш бестіяльську смерть, як конфіскату всякої поживи у найбільш родючій країні Європи й старанно допильнувати виконання голодомору? Чи зісипування півмертвих у яри, в котрих вони догасали? [...] Уклінно прошу Вашу Святість нагадати світові про голодомор семи мільйонів українців, про наші претенсії до цього світу, бо тільки Ваша Святість можуть зрушити сумління сучасного людства, починаючи від Католицької

Церкви й усіх Вірних, особним Пастирським Листом доручити в одну неділю листопада чи грудня вшанувати пам'ять заморених голодом жертв мого народу. Тільки Ваша Святість можуть звернути увагу некатолицьких Церков, державних мужів вільного світу, представників Об'єднаних Націй, діячів культури, працівників масової інформації, бо всі вони співвинні у замовчуванні цього прежахливого злочину–злочинів, якого дослідження вимагають державних фінансувань і співдії. Кожноденно молитиму Всевишнього Господа, аби оце моє письмо дійшло до рук Вашої Святости, знаючи, що грандіозні струси сумління робляться тільки за Божим благословенням».

1999 р. у спонсорованому ним виданні «Портрет темряви: Свідчення, документи і матеріали» М. Коць зазначав: «...Живемо в епосі, коли нашим обов'язком є утвердження самобутності через єдність, співдружність, ініціативність, національну гідність. Голодомори в Україні мусять увійти в історію усіх націй світу, а це станеться щойно тоді, коли ми самі житимемо пам'яттю про цей сатанинський період нашої історії».

З голодоморознавчої тематики М. Коцем опубліковано чимало книг. Це: «Голод в Україні 1946–1947: Документи і матеріали» (Київ — Нью-Йорк, 1996); «ЧОРНІ ЖНИВА: Голод 1932–1933 років у Валківському та Коломацькому районах Харківщини: (Документи. Спогади. Списки померлих)» (Київ — Харків — Нью-Йорк — Філадельфія, 1997); «Голод 1946–1947 років в Україні: причини і наслідки: Міжнародна наукова конференція, Київ, 27 травня 1997 р.: Матеріали» (Київ — Нью-Йорк, 1998); «Портрет темряви: Свідчення, документи і матеріали у двох книгах» (Київ — Нью-Йорк, 1999); «Голод-геноцид 1933 року в Україні: історико-політологічний аналіз соціально-демографічних та морально-психологічних наслідків: Міжнар. науков.-теорет. конф., Київ, 28 листопада 1998 р.: Матеріали» (Київ — Нью-Йорк, 2000); «Голодовка: 1932–1933 роки на Переяславщині: Свідчення» (Переяслав-Хмельницький — Київ — Нью-Йорк, 2000); Веселова О.М., Марочко В.І., Мовчан О.М. «Голодомори в Україні 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947: Злочини проти народу». Вид-ня 2-е, допов. (Київ — Нью-Йорк, 2000); Моцний А.П. «Страшна правда голодомору» (спогади про голодомор 1932–1933: художньо-автобіогр. повість (Львів, 2000); «Голодомор в Україні 1932–1933 рр.: Бібліографічний покажчик. Випуск перший» (Одеса — Львів, 2001); «Геноцид українського народу: історична пам'ять та політико-правова оцінка: Міжнар. науков.-теорет.конф., Київ, 25 листопада 2000 р.: Матеріали» (Київ — Нью-Йорк, 2003); «Голодомори в підрадянській Україні (Праці членів Асоціації дослідників голодоморів в Україні)» (Київ — Львів — Нью-Йорк, 2003); Наніїв П. «Лозинава труна: Біогр.-худож. повість» (Київ — Нью-Йорк, 2003); «Столиця відчаю: Голодомор 1932–1933 рр. на Харківщині вустами очевидців: Свідчення, коментарі» (Харків — Нью-Йорк — Львів, 2006) і довгий ряд інших.

«... Мене часто запитують, чи багато книжок я видав? Зараз це важко сказати, бо я не ставив перед собою такої мети — обліковувати», — писав М. Коць. — Свого часу чимало було видано в США, ну, а коли постала незалежна Україна, то я став видавати літературу тут. Перша моя книжка в Україні — це спомини колишнього мера Харкова — Олександра Платоновича Семененка «Харків, Харків... (Спогади емігранта)». — (Нью-Йорк, 1976). Вона мала добрі відгуки. Ну, а якщо звернутися до виданих книжок, то їх може набратися понад 200. Це, в основному, історія, художня література, мистецтво [...] Та особливо мене хвилює тема голодоморів, і не лише 1932–1933, а й 1921–1922, 1946–1947 років. Адже подумати тільки, скільки вигинуло тоді людей — фізично здорових, морально чистих. Це ж який потужний генофонд ми втрапили. Вже побачили світ декілька книжок на цю болісну для мене тему [...]

Я належу до Асоціації дослідників голодомору США і також фінансую її. Взагалі питання голодоморів для мене дуже болюче, я вже казав про це й казатиму ще, бо, скільки житиму, ніколи не збагну того феномена, коли подібний знищує собі подібного, і дуже прикро, що ні з боку уряду, ні з боку держави я не бачу достатнього зацікавлення і бажання викрити й засудити ці ганебні винищення людей тодішньою комуністичною партією.

Всі видані мною книжки не розраховані на прибутки і повернення коштів. Я їх роздаровую, або передаю до бібліотек. До речі, я маю величезну домашню бібліотеку (понад 6000 томів), яку ми з дружиною вирішили передати в Україну, до Львова у бібліотеку імені Василя Стефаника».

М. Коць був членом редколегій низки книг, журналів «Березіль» у Харкові та «Борисфен» у Дніпропетровську. Активний учасник цілого ряду конференцій, автор наукових статей з історії й культури України.

В доповіді «Голодомори й наше майбутнє» на міжнародній науковій конференції «Голод 1946–1947 років в Україні: причини і наслідки» (Київ, 27 травня 1997 р.) М. Коць зазначав: «Самої діяльності, навіть якщо вона пов'язана з внутрішнім покликанням і вродженою працелюбністю, інколи не вистачає для усвідомлення важливості нашого земного покликання. За щоденними навантаженнями, пригніченням, або навіть успіхами завершуються шляхи людини. Досягнуті пости на урядовому, церковному чи світському рівні дуже часто мають ознаки поверховості й так оцінюються після залишення постів самими ж діячами, а що ж говорити про їх історичну тяглість і будучність. Бувальщиною, матеріальні здобутки не є виключною метою життя людини. Щасливішими є ті, які живуть не для себе, а присвячують, віддають повністю кожен денний труд з думкою про потреби інших. Вони аналізують чергування цих вимог і розв'язують діловістю, шляхетністю ці питання отим затурканим, знахабнілим, доволі рідко також шукаючим нових шляхів для повернення у русло людяності, шляхетності й тим же до всесвітньої розв'язки існування на цій землі людини.

Історія сучасності ушасливила українську людину. Сам факт відновлення української державності зобов'язує кожного українця до надпотужної активності. Але тут не менш істотним мусить стати послідовність у плануванні й витримка в дії. Це сьогодні не так легко, бо ж заради самозбереження, часто для себевищення чи досягнення особистої незалежності, й тут, і на поселеннях (у діаспорі), доводилось служити тим, які не шанували української нації, виробляли шляхи її ліквідації, або, принайменше, цілковитого приниження. Гладження по голівці, запевнення майбутнього услужливим і їхнім нащадкам вилонило навіть т.зв. [так звану] провідну верству, яка самопоставила себе в перші лави зверхників, активістів, які намагаються надавати напрям нашій історії. Хоч, дивлячись оком шляхетності, бачимо продовження минулого, — напушеності, зверхності над людиною, приниження й зведення загалу до рядів невільників — слуг — рабів.

Питання голодоморів в Україні 1921–23, 1932–33, 1946–47 років не може бути легковажне, чи оправдане, щоб не виносити й не нагадувати населенню ці страхіття, аби тільки займатися тепер сучасними потребами, реформами. Таке мислення зубожнює історію, відбирає у нації право на історичну самопізнавальність, відвертає діячів усіх рівнів сучасного духовного й світського життя від пізнання найважливішого періоду в нашій історії. Загину кільканадцять мільйонів наших батьків, сестер і братів, які погибли у найлютіший спосіб — голодовою смертю».

В слові «Від видавництва» до наукового видання «Чорні жнива: Голод 1932–1933 років у Валківському та Коломацькому районах Харківщини: (Документи, спогади, списки померлих)» (Київ — Харків — Нью-Йорк — Філадельфія, 1997) Маріян П. Коць, звертаючись до дослідників геноциду українського народу, підкреслював: «Самозрозуміло, що документи й свідчення повинні мати пряме відношення до фактів: хто, коли, що, як, чому, де, скільки вчинив чи постраждав. Це в першу чергу, а вже опісля сила почувань і переживань жаху. Тому бажаним виконувати гуманітарну місію радимо звертатися за консультаціями до Асоціації дослідників голодоморів. Тільки наша активна праця й переборювання інколи непосильних перепон може дати історичний плід, який забезпечить істину історії українського народу. Ми є й будемо тими, які вирішили заповнити прогалину у світовій історії людства й познайомити всі народи із найбільшим замовчуваним злочиним — голодомором-геноцидом 1932–33 років в Україні».

Зі сторінок газети «За вільну Україну» 1998 р. М. Коць від імені Асоціації дослідників голоду-геноциду 1932–1933 рр. в Україні звертався із закликом «до кожного, хто страждав і вижив в той час, передавати запис власних свідчень про голодомори» й подавав свою власну адресу в США, прохаючи надсилати свідчення про голод 1932–1933 рр. до представництва Асоціації.

М. Коця обрано почесним членом Асоціації дослідників голодоморів в Україні.

Подружжя Коців вирізнялося широкою доброчинністю. Так, М. Коць з початку 90-х років ХХ ст. як повноважний представник Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей займався відродженням будинку Мазепи, оголосивши збір коштів на реставрацію будівлі. Провідне місце серед представників української діаспори посів М. Коць у створенні «Фонду Івана Мазепи» й «Музею гетьманства», (відкриття якого відбулося 11 березня 1993 р.). Меценат зробив значний внесок у музейну збірку, придбавши для неї документи, твори мистецтва, предмети козацької старовини, сприяв подальшому встановленню фондів і бібліотеки.

Коштом М. Коця була видана книга співробітника Музею Володимира Панченка «Гербовник міст України» (Київ — Нью-Йорк, 1996). Ним же був замовлений відлитий у бронзі пам'ятник Івану Мазепі, затим урочисто встановлений на батьківщині гетьмана восени 1994 р., в селі Мазепинці Білоцерківського району Київщини.

М. Коць допомагав у справі перевезення посмертної гіпсової маски Симона Петлюри до України. У Філадельфії вона зберігалася понад 30 років. М. Коць за сприяння Генерального Консульства України в Нью-Йорку та Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України (Київ) фінансував її перевезення, і 24 липня 2002 р. маска була офіційно передана Музею гетьманства на довічне зберігання. Меценат придбав для фондів Музею матеріали, що належали родині Симона Петлюри, Голови Директорії УНР, які надійшли від Олександри Сірополко з Чехословаччини (фото С. Петлюри, його листи, фото і листи його дружини Ольги Бельської та дочки Лесі, а також кілька малюнків дочки). Дякуючи М. Коцю та П. Лимаренку (Філадельфія), колекція петлюріани Музею гетьманства є однією з найкращих в Україні.

Фінансував меценат в 1990–ті роки придбання першого комп'ютера, сприяв телефонізації приміщення музею.

Доброчинність не була для мецената легкою справою. Часто виникали, здавалось б, непереборні труднощі. Як, приміром, з намаганням подарувати Україні привезену із США друкарню. Кілька місяців тривало його протистояння з митними бюрократами. Нарешті він пригрозив: «Завезу друкарню до Угорщини, а там, беручи подарунок, перепон не чинитимуть і подякують належно». Митники здалися, дозволили Україні прийняти подарунок щедрого мецената.

М. Коць став одним з ідеологів Ліги українських меценатів. Часто приїжджав (більше 40 разів) до України, але зовсім не як турист, а доброчинець



з гуманітарним вантажем. Багато зробив М. Коць як член дирекції «Фонду допомоги дітям Чорнобиля», представник освітньої програми Фундації «Діти Чорнобиля».

Меценат — жертводавець 250 тис. американських доларів на комп'ютерні системи для шкіл України. Привозив комп'ютери в Донецьк. Бував у школах, щоб упевнитися, що на тих комп'ютерах навчаються діти. Школа-інтернат в м. Артемівську на Донеччині одержала від нього десятки контейнерів з одягом. М. Коць — почесний член шкільної Ради школи-інтернату м. Артемівська.

Живучи десятки років в еміграції, М. Коць свято вірив у своє повернення в Україну, вірив, що буде потрібний українському народу. «Пригадую такий випадок, коли надавали мені американське громадянство. Одержуючи паспорт, попросив, аби записали в ньому, що я українець. Мені відповіли, що такої національності не існує. Коли я почав наполягати, мене запитали, в якому саме місті я народився. Я відповів, що у Львові (а Львів тоді належав Польщі). «То ви — поляк», — сказали мені. Але я відповів, що я українець. І коли черговий раз мій паспорт було відкладено, я подякував за турботи і категорично відмовився від громадянства взагалі...», — розповідав М. Коць М. Слабошпицькому.

Україна високо цінувала велику самовіддану діяльність свого сина. М. Коць — кавалер державних нагород — орденів «За заслуги» 3-го, 2-го й 1-го ступенів (1998, 2005, 2007 рр.) за вагомий особистий внесок у справу повернення в Україну культурних цінностей, дослідження голодоморів в Україні, привернення уваги міжнародної спільноти до визнання голодомору 1932–33 рр. актом геноциду українського народу, активну громадську діяльність з метою вшанування пам'яті жертв народної трагедії. 2002 р. Українською православною церквою (Київського патріархату) М. Коця відзначено орденом Св. Володимира. За саможертвувну благодійну діяльність в справі національного відродження Ліга українських меценатів присудила М. Коцю премію імені Є. Чикаленка.

Приймаючи 2008 р. «Орден Лева» за визначні заслуги перед рідним містом, відомий український меценат промовив: «Кожного дня я працював щиро і повністю віддано. І саме це дало мені щастя дожити до моїх років і побачити Незалежність».

Поховавши у США дружину, яка довгі роки хворіла на лейкемію й померла в квітні 2002 р., М. Коць у 2004 р. приїхав на постійне проживання в Україну. Віддав кошти від продажу нерухомого майна на благодійні проекти. А колекцію картин і бібліотеку подарував Львівській національній науковій бібліотеці імені Василя Стефаника НАН України. У рідному місті Львові отримав українське громадянство.

2 березня 2011 р. земне життя М. Коця завершилось. Поховано М. Коця, за його заповітом, в Україні на Личаківському цвинтарі м. Львова.

Схиляємо голови перед пам'яттю справжньої Великої Людини — чесної, порядної, відданої справі незалежності України, відродженню історії, культури, пам'яті жертв тоталітаризму.

## ЛІТЕРАТУРА

Архів Асоціації дослідників голодоморів в Україні. Колекція документів.

Веселова О.М. До питання створення Асоціації дослідників голодоморів в Україні: передісторія і Установчий з'їзд (1983–1992 рр.) // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Міжвідомчий збірник наук. праць. — Вип. 6. — Київ, 2002.

Веселова О. З історії створення і діяльності Асоціації дослідників голодоморів в Україні (АДГУ). — Київ, 2007.

Веселова О.М. Коць Маріян. Енциклопедія історії України. У 10 т. Т. 5. / Редкол.: В.А.Смолій (голова) та ін. — Київ, 2008.

Веселова О., Кульчицький С. Життя і Вічність Маріяна Коця // День. — 2011. — № 55. — 30 березня.

За вільну Україну. — 1998. — 2 червня; 3 листопада.

Загайкевич Марія. Конкурс імені Маріяна та Іванни Коць // Культура і життя. — 1995. — № 45. — 22 листопада.

З ініціативи Маріяна Коця // Народна газета. — 2000. — № 23.

Коць М. Вони глядять по шерсті сатану // Самостійна Україна. — 1998. — № 36–38. — Жовтень.

Музей гетьманства // [www.search.com.ua/.../getman-museum.kiev.ua/](http://www.search.com.ua/.../getman-museum.kiev.ua/); [www.getman-museum.kiev.ua](http://www.getman-museum.kiev.ua)

Президент України вручил более 50 орденов в связи с седьмой годовщиной независимости Украины // Факты. — 1998. — 26 августа.

Промовляє пам'ять голоду // Народна газета. — 2000. — № 3 4.

Свобода. — 2002. — № 36. — 6 вересня.

Слабошпицький Михайло. Українські меценати: Нариси з історії української культури. — Київ: Вид-во М.П.Коць: Ярославів Вал, 2001.

Слабошпицький Михайло. Чоловік, завжди схожий на себе // Літературна Україна. — 2006. — 2 листопада;

Слабошпицький Михайло. Українські меценати: Нариси з історії української культури. 2-ге вид., допов. — Київ: Вид-во М.П.Коць: Ярославів Вал, 2006.

Слабошпицький М. Його світле ім'я: Пам'яті мецената Мар'яна Коця // Літературна Україна. — 2011. — 10 березня.

33-й: ГОЛОД: Народна Книга–Меморіал. — Київ: Радянський письменник, 1991.

Федорук Олесь. Мар'ян Коць — видавець // Українське слово. — 1998. — 9 липня.